

De kunstdocent vmbo

Een schets van de beroepspraktijk

De kunstdocent vmbo

Een schets van de beroepspraktijk

Inhoud

1 Feiten en cijfers	4
2 De rol van de overheid	5
3 Over het werkveld	8
4 Doelgroepen	10
5 Rollen voor de kunstdocent	11
6 Opleidingen en bevoegdheden	12
7 Wat moet een kunstdocent vooral kennen en kunnen?	13
8 Kwesties en kansen	16
Bijlage Werkwijze en verantwoording	19

Vooraf

Dit document vormt het beroepsprofiel van de kunstprofessional in het vmbo. Naast de beroepspraktijk schetst het de stand van zaken en ontwikkelingen in het werkveld en wat deze betekenen voor wat de professional (straks) moet kennen en kunnen. Deze beschrijving moet actueel en dynamisch blijven. Daarom richten we een digitale basis in, bestemd voor de kunstprofessional zelf en de organisaties die met de professionals werken. De openingspagina biedt een Schematisch Overzicht van de Beroepspraktijk, met doorklikmogelijkheden naar de informatie over dit beroepsprofiel op de website en links naar achtergrondinformatie, onderzoek en literatuur. Deze versie van het beroepsprofiel bevat de informatie in rapportvorm.

Dit beroepsprofiel voor het vmbo maakt deel uit van een breder traject van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) om de beroepsprofielen te beschrijven van alle kunstprofessionals in de cultuureducatie en -participatie (binnen- en buitenschools). Dit doet het LKCA mede naar aanleiding van de vraag van het HBO-netwerk Kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) om actualisering van de beroepsprofielen als basis voor de eigen opleidingsprofielen. Naast deze beschrijving over het vmbo zijn er beschrijvingen van de beroepspraktijk in het primair onderwijs, de onderbouw en bovenbouw van havo en vwo en de actieve cultuurparticipatie.

Dit beroepsprofiel is tot stand gekomen op basis van deskresearch en gesprekken met kunstprofessionals, leidinggevenden en overige deskundigen vanuit verschillende werkterreinen en kunstdisciplines. In een bijlage hebben we het totstandkomingsproces beschreven en verantwoord. Het beroepsprofiel is gebaseerd op de feiten en ontwikkelingen tot april 2016. Actuele informatie vindt u op de website van het LKCA.

Eeke Wervers,
senior cultuureducatie LKCA

1 Feiten en cijfers

- Aangeboden kunstvakken in eerste leerjaar vo zijn beeldende vorming (91%), muziek (77%), drama (52%), dans (15%), CKV-junior en mediavakken (film, fotografie en grafimedia).
- 76% van de scholen biedt de kunstvakken vooral als aparte vakken aan, 26% in een samenhangend leergebied en 35% als onderdeel van projecten.
- Op 52% van de vmbo-scholen kunnen leerlingen examen doen in tekenen, op 33% in handvaardigheid, 12% muziek, 12% drama en 3% dans.
- Bijna alle scholen (94%) besteden aandacht aan cultureel erfgoed.
- Ongeveer 84% van de scholen zet minimaal € 10 per leerling op de Cultuurkaart, waardoor zij er van het ministerie € 5 per leerling bij krijgen.
- Volgens de monitor cultuuronderwijs willen schoolleiders in het vo de volgende doelen bereiken:
 - leerlingen in aanraking brengen met kunst en cultuur (97%)
 - persoonlijke ontwikkeling stimuleren (92%)
 - talentontwikkeling (75%)
- 1432 VO-vestigingen op 4 april 2016 (waarvan 960 vmbo).¹
- Er zijn 26 scholen met een vmbo-afdeling aangesloten bij de Vereniging CultuurProfiel-Scholen.

1 https://duo.nl/organisatie/open_onderwijsdata/databestanden/vo/adressen/Adressen/hoofdvestigingen.asp, geraadpleegd op 4 april 2016

2 De rol van de overheid

Kerdoelen

Cultuuronderwijs in het vmbo bestaat uit het leergebied kunst & cultuur in de onderbouw en kunstvakken 1 (verplicht) en kunstvakken 2 (keuzevak) in de bovenbouw.

Binnen het leergebied kunst & cultuur worden de vier disciplines beeldend, dans, drama en muziek aangeboden. Hiervoor gelden de volgende vijf (globale) kerndoelen:²

- Kerndoel 48 – Produceren van kunst
- Kerndoel 49 – Eigen kunstzinnig werk presenteren
- Kerndoel 50 – Leren kijken en luisteren naar kunst
- Kerndoel 51 – Verslag doen van ervaringen
- Kerndoel 52 – Reflecteren op kunstzinnig werk

Binnen deze kaders bepalen scholen zelf hoe ze hun (cultuur)onderwijs inrichten en zijn ze zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit ervan. De Inspectie van het Onderwijs houdt daar toezicht op.

Eindtermen en examenprogramma's

Voor kunstvakken 1, het voor alle leerlingen verplichte vak culturele en kunstzinnige vorming (CKV) is een landelijk programma vastgesteld. Het vak wordt afgesloten met een schoolexamen, dat 'naar behoren' moet worden afgesloten.

Bij kunstvakken 2 kunnen leerlingen van de theoretische en de gemengde leerweg een kunstvak als eindexamenvak kiezen.³ Het examenprogramma bestaat uit een centraal schriftelijk examen waarin de theorie (beschouwen) wordt getoetst en een praktisch schoolexamen (produceren). Richtlijn is dat twee derde van de stof aan bod komt tijdens het schoolexamen en een derde bij het centraal schriftelijk examen. Alleen het vak beeldende vorming heeft een centraal praktisch eindexamen, wat het vak onderscheidt van de andere kunstvakken en meer status geeft.

Net als bij alle schoolvakken mag het verschil tussen de cijfers voor beide examens niet hoger zijn dan 0,5 over drie jaar. Dat kan een probleem zijn voor leerlingen die juist in de praktische kant van het kunstvak getalenteerd zijn. Zij worden mogelijk vanwege de inspectie-eisen te laag beoordeeld.

2 <http://www.lkca.nl/voortgezet-onderwijs/kerndoelen-onderbouw-vo> en <http://www.lkca.nl/erfgoededucatie/onderwijsdoelen-en-leerlijnen/kerndoelen-onderbouw-vo>

3 Voor vmbo: beeldende vorming, dans, drama, muziek. Voor havo en vwo 'oude stijl': handvaardigheid, muziek, tekenen, textiele vormgeving. Voor havo en vwo 'nieuwe stijl': kunst algemeen in combinatie met kunst beeldende vormgeving, kunst dans, kunst drama of kunst muziek.

CKV

CKV (met de Cultuurkaart) is in schooljaar 2003/2004 ingevoerd als verplicht examenvak in de bovenbouw van het vmbo. Doel was om alle leerlingen kennis te laten maken met kunst. Op 55% van de scholen nemen de leerlingen deel aan een vast, door de school opgesteld programma. Op ruim 27% van de scholen kunnen leerlingen deels uit een door de school opgesteld programma en deels vrij de activiteiten kiezen. Op ruim 15% van de scholen zijn de leerlingen vrij om hun activiteiten te kiezen.

Cultuurkaart

In juni 2013 heeft minister Bussemaker besloten de Cultuurkaart voor alle middelbare scholieren in elk geval tot 2020 te handhaven. Met de Cultuurkaart, waarvoor jaarlijks 4,9 miljoen beschikbaar is, kunnen vo-scholen culturele activiteiten betalen en krijgen leerlingen kortingen op onder meer voorstellingen.

Volgens Bussemaker biedt dit scholen de kans werk te maken van goed cultuuronderwijs: 'Scholen hebben nu langjarige zekerheid over de financiering van de Cultuurkaart. Samen met het vak CKV dat blijft bestaan, hebben ze hiermee alles in handen om zich te verbinden aan goed cultuuronderwijs.'

Er is tot 2020 jaarlijks € 5,- cultuurtegoed voor iedere vo-leerling in Nederland beschikbaar. Scholen krijgen dat geld als ze zelf minimaal € 10 per leerling op de CJP-cultuurkaart zetten. Op 84% van de scholen is dat het geval.

Bovenbouw vmbo

Aan het einde van het tweede schooljaar kiest elke vmbo-leerling een leerweg die het beste bij hem past. Er zijn vier leerwegen in het vmbo:

- Theoretische leerweg (vmbo-t)
Deze leerlingen hebben weinig moeite met leren en willen nog geen beroepsopleiding kiezen
- Gemengde leerweg
Voor leerlingen die weinig moeite hebben met leren en zich willen voorbereiden op bepaalde beroepsopleidingen
- Kaderberoepsgerichte leerweg
Voor leerlingen die praktisch zijn ingesteld of graag met hun handen werken
- Basisberoepsgerichte leerweg
Voor leerlingen die een combinatie van leren en werken prettig vinden.

Daarnaast kiest de leerling aan het einde van het tweede schooljaar een sector (richting). Een sector bereidt vmbo-leerlingen voor op hun vervolgopleiding en op het toekomstige beroepsveld. Binnen een sector kunnen ze een specialisatie kiezen. Het vmbo heeft vier sectoren:

- Zorg en welzijn
- Techniek
- Economie
- Landbouw

Voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, is er leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). De leerlingen krijgen dan bijvoorbeeld bijlessen of huiswerkbegeleiding.⁴

Nieuwe opzet vmbo

Het kabinet wil het vmbo beter laten aansluiten op het vervolgonderwijs en de (regionale) arbeidsmarkt.⁵ Leerlingen in de bovenbouw van de beroepsgerichte leerwegen en de gemengde leerweg kiezen vanaf schooljaar 2016-2017 een profiel met basisvakken en vullen dit aan met praktijkvakken. Zij krijgen ook meer ruimte om hun talenten te ontplooiën. Wat de consequenties voor de kunstvakken zijn, kan per opleiding of regio verschillen.

Leerlingen kunnen straks kiezen uit tien profielen en stellen zelf een verdiepend, verbreedend of profieloverstijgend programma samen. De profielen zijn samen met docenten vmbo en mbo opgesteld en afgestemd met brancheorganisaties. De tien profielen zijn:

- Economie en ondernemen
- Horeca, bakkerij en recreatie
- Zorg en welzijn
- Groen
- Maritiem en techniek
- Bouwen, wonen en interieur
- Produceren, installeren en energie
- Mobiliteit en transport
- Media, vormgeving en ICT
- Dienstverlening en producten

Bij de invulling van de keuzevakken krijgt het regionale bedrijfsleven een prominente rol. In het vernieuwde vmbo komt extra aandacht voor de overgang van het vmbo naar het mbo. De nieuwe structuur vraagt veel van scholen en leraren. Om hen te ondersteunen investeert staatssecretaris Dekker € 5,5 miljoen in de professionalisering van docenten in de vernieuwde beroepsgerichte profielen en vakken.

Onderwijs 2032

Het vmbo blijft ook na deze vernieuwing in beweging. De uitkomsten uit het curriculumdebat 'Onderwijs2032' - dat inventariseert welke kennis en vaardigheden leerlingen in de toekomst nodig hebben - zullen ook in het vmbo in het toekomstig aanbod worden meegenomen.

4 www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/inhoud/vmbo

5 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/nieuws/2014/12/15/vmbo-ingrijpend-vernieuwd>

3 Over het werkveld

De scholen hebben keuzevrijheid bij de invulling van het kunstonderwijs

De kerndoelen van de kunstvakken zijn verplicht, scholen mogen zelf de inhoud vormgeven. Aangeboden kunstvakken in het eerste leerjaar vo (2014/2015) zijn beeldende vorming (91%), muziek (77%), drama (52%) en dans (15%), CKV-junior en mediavakken (film, fotografie en grafimedia).

Scholen vullen de vakken heel divers in. Sommige scholen bieden de disciplines als monovakken aan, andere kiezen voor een samenhangend leergebied of voor een tussenvorm met zowel afzonderlijke vakken als projecten. Op het vmbo vindt cultuuronderwijs wat vaker plaats in een samenhangend leergebied dan op havo en vwo.

Bij CKV, verplicht voor alle vmbo-leerlingen, staat het deelnemen aan vier culturele activiteiten centraal. De overheid adviseert om voor CKV minimaal veertig uren te gebruiken. De school kan zelf beslissen op welke manier en in welk leerjaar ze CKV aanbiedt.

De eindtermen zijn gericht op een oriëntatie op leren en werken in kunst & cultuur, basisvaardigheden als communiceren en samenwerken, cultuurdeelname, reflectie en het kunstdossier.

Uit de VO-monitor blijkt dat vmbo-leerlingen minder variatie aan culturele activiteiten krijgen aangeboden dan havo- en vwo-leerlingen. De meest voorkomende activiteiten op het vmbo zijn theater op school en een bezoek aan een museum of kunsttentoonstelling: driekwart van de vmbo-scholen deed dat tenminste één keer in het afgelopen schooljaar. Het bijwonen van bijvoorbeeld een musical of voordracht van een schrijver of dichter vindt op het vmbo vrijwel niet plaats. Op 55% van de scholen nemen de leerlingen deel aan een vast, door de school opgesteld programma. Dat is meer dan op de havo (39%) of het vwo (40%). Op 27% van de scholen kunnen leerlingen deels uit een door de school opgesteld programma en deels vrij de activiteiten kiezen. Op 15% van de scholen zijn de leerlingen helemaal vrij om hun activiteiten te kiezen.

Leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg die kunst als examenvak kiezen, kunnen, afhankelijk van het aanbod van de school, een keuze maken uit de volgende disciplines: beeldende vakken, dans, drama en muziek.

Op 52% van de vmbo-scholen kunnen leerlingen examen doen in tekenen, op 33% van de scholen in handvaardigheid, 12% muziek, 12% drama en 3% dans.

Leerlingen van de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg kunnen geen kunstvak als examenvak kiezen. Een aantal vmbo-scholen biedt hen in het derde jaar een kunstvak aan naast CKV, vaak wordt dan het programma voor de onderbouw verspreid over drie jaar.

Ook bij Kunstvakken 2 wordt aandacht besteed aan oriëntatie op leren en werken, basisvaardigheden en leervaardigheden. Daarnaast zijn de vakspecifieke eindtermen belangrijk zoals productie, procesgericht werken, beschouwen en reflecteren.

Voor beeldend bestaat de eindopdracht uit een productief en een reflectief deel.

Vragen vmbo-leerlingen om een eigen aanpak?

Vmbo-leerlingen zijn praktisch en toepassingsgericht, ze houden niet zo van lezen, maar leren liefst door te doen. Beroepsgerichte vakken hebben hun voorkeur, evenals didactische werkvormen gericht op een concrete manier van verwerken van de lesstof. Vmbo-leerlingen vinden het lastig om informatie te zoeken, selecteren en interpreteren en hebben moeite met het beoordelen van informatie op bruikbaarheid en betrouwbaarheid.

Vmbo-leerlingen blijken het beste te floreren in een docent-gestuurde leeromgeving. De kwaliteit van de docent werkt daarbij motiverend. Verder is voor de motivatie van deze leerlingen welbevinden belangrijk, ze moeten zich goed voelen op school. Voor leerlingen van de gemengde of de theoretische leerweg is zelfstandig kunnen werken belangrijk, zelfstandig werken aan projecten die vakoverstijgend en vraaggestuurd zijn en aansluiten bij de leefomgeving en interessewereld van de leerlingen. Voor alle vmbo-leerlingen werkt een afwisseling in werkvormen (zelfstandig werken, frontaal lesgeven en samenwerken) het beste.

Persoonlijke aandacht is belangrijk, dat leraren interesse tonen in de leerling. Deze leerlingen hebben behoefte aan herkenning en erkenning van hen als persoon.

4 Doelgroepen

Primaire doelgroepen

- Leerlingen in de onderbouw vmbo die een verplicht kunstvak volgen.
- Leerlingen in de bovenbouw vmbo die een facultatief kunstvak volgen.

Secundaire doelgroepen

- Stagiaires en hun opleidingen
- Schoolleiding en collega's
- Medewerkers culturele instellingen & kunstenaars
- Vervolgopleidingen
- Bedrijfsleven
- Ouders

5 Rollen voor de kunstdocent

Voor het vmbo is alleen sprake van een aanstelling als docent kunstvak(ken).

De verschillende rollen en taken die een kunstdocent in het vmbo ook in portefeuille kan hebben:

- Cultuurcoördinator
- Sectiehoofd kunstvakken
- Ontwikkelaar leermiddelen
- (Onderwijsinhoudelijk) verantwoordelijk voor / mentor van gastdocenten, kunstenaars en/of stagiaires
- Projectleider en collega in samenwerkingstrajecten met docenten van andere (kunst)vakken
- Mentor
- Samenwerken met externe partners
- Verbinder met maatschappelijke omgeving van de school
- Verbinder/verwijzer naar relevante vervolgopleidingen
- Innovator, een specifieke inbreng bij vernieuwingen binnen en buiten de school

Afhankelijk van de eigen onderwijsvisie en die van de school biedt de kunstdocent een mono- of interdisciplinair curriculum aan.

6 Opleidingen en bevoegdheden

Kunstdocenten worden opgeleid aan een hbo-kunstvakdocentenopleiding

Opleiding en bijscholing van (aankomende) docenten is het middel bij uitstek om de kwaliteit van kunstonderwijs in het voortgezet onderwijs te borgen en te ontwikkelen. Het hbo-kunstvakonderwijs leidt studenten op tot docenten in een bepaalde discipline of tot uitvoerend of scheppend kunstenaar. Er zijn vier bacheloropleidingen die opleiden tot docent: docent beeldende kunst en vormgeving, docent dans, docent drama en docent muziek. Afgestudeerden kunnen allround aan de slag in het volledige binnen- en buitenschoolse werkveld, van basis- tot voortgezet onderwijs tot amateurkunst. Elf hbo-kunstinstellingen bieden deze opleidingen aan - zie [Onderwijsinstellingen met kunstvakopleidingen voor de kunstvakken](#).

Hbo-master kunsteducatie biedt verdieping en verbreding van de kennis van kunsteducatie

De tweejarige masteropleiding kunsteducatie sluit aan op de bachelor kunstvakdocent en is bedoeld voor afgestudeerden van kunstvakdocentopleidingen en andere kunstprofessionals met aantoonbare educatieve ervaring. Vijf hogescholen en twee samenwerkingsverbanden van hogescholen bieden deze masteropleiding aan - zie [Minoren en masters kunst en cultuur](#). De master leidt niet tot een aanvullende bevoegdheid, maar biedt verbreding en verdieping van de kennis van kunsteducatie. Ook leren studenten management- en onderzoeksvaardigheden aan. De opleiding sluit aan bij recente ontwikkelingen in de kunsteducatie, binnen- en buitenschools. Bij bijna alle masters staat het interdisciplinaire aspect van de kunsten centraal.

Bevoegdheden kunstdocenten

Met een – voormalig – tweedegraads onderwijsbevoegdheid in een kunstvak kun je lesgeven in alle vier leerjaren van het vmbo (en in de eerste drie leerjaren van havo en vwo).

Sinds de invoering van de ongedeelde en ongegradeerde bachelor kan iemand met een bachelor in een kunstvak in alle leerjaren en op alle niveaus lesgeven.

7 Wat moet een kunstdocent vooral kennen en kunnen?

Over goede pedagogisch-didactische vaardigheden beschikken

Kunstdocenten in het vmbo geven les aan leerlingen met een groot verschil in niveau, mogelijkheden, culturele achtergrond en ambitie. Ze moeten een brede en diverse groep leerlingen kunnen enthousiasmeren en inspireren. Juist voor het vmbo zijn pedagogisch-didactische kwaliteiten essentieel. Een persoonlijke band met leerlingen is belangrijk en je moet goed nadenken over voor hen geschikte thema's, opbouw en aanpak van een les. Het accent ligt op kunst als middel.

Over brede artistieke vaardigheden en vakkennis beschikken

De kunstdocent moet de waarde van kunst en cultuur kunnen overbrengen op het niveau van de leerlingen. Hij moet zowel in de breedte kunnen werken als verdieping kunnen bieden aan talentvolle leerlingen. Dit vraagt een stevige artistieke basis en het vermogen deze veelzijdig in te kunnen zetten, in aansluiting op de leef- en belevingswereld van de leerlingen. Je moet een visie hebben op inhoud en aanpak van de kunstvakken, en vakdidactische kennis hebben over bijvoorbeeld authentieke kunsteducatie, Cultuur in de Spiegel of artbased learning. Hierbij spelen ook technologische ontwikkelingen een belangrijke rol (inzet ICT bij lessen).

De meerwaarde van de kunstvakken en creativiteitsontwikkeling voor de school kunnen uitdragen

Naast de grote aandacht voor de cognitieve ontwikkeling van leerlingen beseffen scholen steeds meer het belang van het ontwikkelen van vaardigheden als creativiteit en andere 21e-eeuwse vaardigheden, zoals samenwerken en probleem oplossen. Meestal verbinden scholen het ontwikkelen van creativiteit aan cultuuronderwijs, maar ook kritisch denken, flexibiliteit en ict-vaardigheden zijn vaardigheden die ontwikkeld kunnen worden door cultuuronderwijs. Zo levert de kunstdocent een belangrijke bijdrage aan de brede ontwikkeling van leerlingen en aan de algemeen vormende doelen van het voortgezet onderwijs.

Daarnaast beschikken kunstdocenten in vergelijking met veel andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden en die kunnen ze schoolbreed inzetten.

De kunstdocent moet zich bewust zijn van de meerwaarde en mogelijkheden van zijn vak voor het hele onderwijs en hij moet bereid zijn deze schoolbreed uit te dragen en in te zetten.

Zicht hebben op de culturele omgeving van de school en de mogelijkheden daarvan voor de school en de leerling

Op de meeste scholen komt het aanbod van culturele activiteiten voort uit de visie en doelen van de school en de belangstelling en voorkeuren van de leerlingen. Samen met culturele partners moet de kunstdocent passende en uitdagende activiteiten kunnen ontwikkelen, waarin juist op het vmbo de ervaring voorop moet staan.

Over ondernemende vaardigheden beschikken

Veel kunstdocenten werken ook buiten de school. Zo kunnen ze de buitenwereld de school in brengen en dat heeft een meerwaarde voor de school en de leerling. Van de docenten vraagt dit om ondernemende vaardigheden. Meer informatie hierover is te vinden bij Kunstprofessionaal in de Vrije Tijd.

Leerlingen met grote verschillen in niveau en ambitie kunnen bedienen

Leerlingen in het vmbo zijn afkomstig van zeer veel en diverse po-scholen en dat bemoeilijkt de aansluiting bij hun ontwikkeling. Ook de mogelijkheden en de invloed van de buitenschoolse cultuureducatie leiden tot grote verschillen tussen leerlingen. Daarnaast zijn aanbod en invulling van de kunstvakken op het vmbo zeer divers. De docent moet kunnen differentiëren en leerlingen met grote verschillen in niveau en ambitie kunnen bedienen. Aansluiten op de leefwereld van de leerlingen is belangrijk, evenals aansluiten op de profielen die de leerlingen volgen. Overheid en samenleving vragen steeds meer aandacht voor talentontwikkeling en excelleren.

Het eigen vak kunnen verbinden met andere vakken en kunnen samenwerken met andere docenten

Naast de eigen vakkennis wordt van kunstdocenten steeds meer affiniteit met andere kunstvakken gevraagd en het vermogen om multidisciplinaire verbindingen te leggen. Zeker in het vak CKV gaat het om een brede culturele vorming en kennismaking met diverse kunstdisciplines. Daarnaast is er in veel scholen aandacht voor projectmatig of vakoverstijgend werken. Kunstdocenten kunnen hierbij een verbindende en stimulerende rol spelen.

Kennis hebben van de onderwijscontext en de kerndoelen en eindtermen van de kunstvakken

Samen met hun collega's van andere vakken geven kunstdocenten vorm aan de onder- en bovenbouw van het vmbo. Dat vraagt van iedereen een visie op onderwijsinnovatie, een over-

koepelende blik en communicatieve vaardigheden. Docenten in de onderbouw moeten niet alleen op de hoogte zijn van de kerndoelen, maar ook van vakspecifieke eisen (eindtermen) en ontwikkelingen in de bovenbouw.

8 Kwesties en kansen

De school heeft veel keuzemogelijkheden bij het inrichten en aanbieden van de kunstvakken. Dit geeft kansen en dilemma's

Elke school kan zelf kiezen hoe ze het kunstonderwijs inricht, 'traditioneel' per kunstdiscipline, interdisciplinair of geïntegreerd in projectonderwijs. Daarnaast kunnen scholen kiezen voor talentstromen of een profilering met cultuur. Deze keuzevrijheid levert een rijk palet op en biedt kansen. Maar er zijn ook scholen die cultuuronderwijs minder belangrijk vinden. Kunstdocenten kunnen dus op zeer verschillende werkplekken terecht komen. Mede afhankelijk daarvan krijgen ze kansen om actief bij te dragen aan een stevige plek van het cultuuronderwijs en de kunstvakken in het curriculum.

Uit de monitor cultuuronderwijs blijkt dat driekwart van de scholen aandacht geeft aan kunst en cultuur, omdat de docenten het belangrijk vinden. Ongeveer de helft van de scholen doet dit ook omdat het in de kerndoelen en de examenprogramma's staat, omdat de leerlingen het belangrijk vinden en/of om zich als school te profileren. Aandachtspunt zijn bezuinigingen, juist bij de kunstvakken worden gemakkelijk uren en budget weggehaald.

Doorgaande leerlijnen tussen primair en voortgezet onderwijs komen nauwelijks voor

Ruim 90 % van de scholen bouwt niet of nauwelijks voort op het kunstonderwijs in het primair onderwijs, maar 20% is dit wel van plan. In vergelijking met de meting in 2009 is er vrijwel geen verschil te constateren.

Een reden die vaak wordt genoemd voor het ontbreken van een doorlopende leerlijn is het grote aantal toeleverende scholen en de diversiteit daartussen, waardoor een goede aansluiting wordt bemoeilijkt. Ook zeggen scholen dat andere vakken prioriteit hebben bij de afstemming met basisscholen.

Doorgaande leerlijnen tussen onder- en bovenbouw zijn in ontwikkeling

Tijdens de meting van 2009 werkte driekwart van de scholen binnen de kunstvakken met een doorlopende leerlijn tussen de onder- en bovenbouw. Ruim de helft daarvan deed dit slechts in beperkte mate. Volgens de huidige monitor werken veel scholen voor de beeldende vakken met doorlopende leerlijnen waarbij activiteiten op elkaar zijn afgestemd en er een opbouw in niveaus van competenties is. Op ruim de helft van de scholen geldt dit ook voor het vak CKV/KCV.

Er is nog niet vaak een samenhangend programma voor cultuuronderwijs

Op slechts één van de zes scholen is sprake van een samenhangend programma. Op ruim de helft van de scholen (53%) zijn sommige activiteiten qua thema op elkaar afgestemd (in 2009 41%). Op bijna een derde van de scholen is er sprake van incidentele, losstaande activiteiten op het gebied van cultuuronderwijs.

Uit de interviews van de monitor blijkt dat vrijwel alle docenten voor zowel theorie als praktijk een opbouw binnen hun vak over verschillende leerjaren nastreven. Voor de praktijkvakken is dat lastiger dan voor theorie, omdat niet alle leerlingen in de onderbouw elk kunstvak krijgen, omdat er door roosters en groepsindelingen soms leerlingen uit verschillende klassen bij elkaar zitten, maar ook omdat de vaardigheden van leerlingen sterk uiteen kunnen lopen.

Samenwerking met externe partners leidt tot kwalitatief beter cultuonderwijs

Samenwerking met externe partners leidt volgens de monitor in veel gevallen tot kwalitatief beter cultuonderwijs en meer kennis en vaardigheden bij leerlingen (57%). Op andere kwaliteitsaspecten zoals kennis en vaardigheden van docenten (26%) en samenhang in het onderwijs (25%) heeft dit minder invloed.

De samenwerking bestaat vaak uit het gebruik van het beschikbare aanbod, maar regelmatig formuleert de school de vraag en speelt de culturele instelling hier op in. Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van activiteiten gebeurt minder.

Samenwerking met partners als mbo- en hbo-opleidingen vindt relatief weinig plaats.

Het vmbo is in ontwikkeling en dit zal ook consequenties hebben voor het kunstcurriculum en -docenten

Leerlingen in de bovenbouw van de gemengde en theoretische leerweg kiezen vanaf schooljaar 2016/2017 een profiel met basisvakken en vullen dit aan met praktijkvakken. De vraag is wat hiervan de consequenties zullen zijn voor kunstvakken I en II.

Opbrengsten en evaluatie waarbij een schriftelijk vastgelegde visie van belang is

De in de monitor geïnterviewde docenten signaleren veel effecten van cultuonderwijs, zoals meer verbeeldingskracht, originaliteit en plezier. Cultuonderwijs leidt volgens hen ook tot meer kennis en vaardigheden op het gebied van kunst en cultuur, betere communicatieve en expressieve vaardigheden, een positiever zelfbeeld en een betere samenwerking tussen leerlingen. De geïnterviewde leerlingen bevestigen dat zij veel leren van cultuonderwijs en dat reikt volgens hen verder dan alleen de kunstvorm, maar ook bijvoorbeeld het aannemen van een open houding.

Ruim de helft van de scholen brengt het proces en de opbrengsten van cultuonderwijs niet door evaluatie in kaart. Scholen zonder een schriftelijk vastgelegde visie voeren minder vaak een evaluatie uit. Wanneer scholen wel evalueren, kijken ze vooral naar de inhoud van het programma en de activiteiten. Driekwart van de scholen gebruikt de verzamelde evaluatiegegevens doorgaans om verbeterpunten op te stellen dan wel om in een team- of sectievergadering te bespreken. Op ruim de helft van de scholen bespreken de directie en cultuurcoördinator de evaluatiegegevens.

De bacheloropleidingen van de kunstvakdocentenopleidingen leiden op voor alle binnen- en buitenschoolse werkvelden. Voor het vmbo zijn gespecialiseerde vaardigheden en kennis nodig

Het aanbod van de kunstvakken op het vmbo is zeer divers en vraagt zeer verschillende vaardigheden en kennis van de docent. Net als alle leraren moet je als kunstdocent zowel de juiste vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten hebben en affiniteit met jongeren om in dit type onderwijs te werken. Het omgaan met (soms grote) niveauverschillen tussen leerlingen is een extra aandachtspunt in de kunstvakken. Het is belangrijk dat studenten zich goed kunnen oriënteren op de verschillende onderwijstypen en tijdens de studie al stages lopen binnen het vmbo.

De positie van de kunstvakken en de kunstdocent in school kan sterker

Kunstvakken spreken creatieve vermogens en bijvoorbeeld het vermogen tot samenwerken van leerlingen aan. Die bijdrage aan de creativiteitsontwikkeling heeft een vakoverstijgende meerwaarde. Daarnaast beschikken kunstdocenten in vergelijking met veel andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden die zij schoolbreed zouden kunnen inzetten. Deze kansen kunnen docenten nog beter benutten. Ook door meer samen te werken met collega's van andere vakken aan algemene onderwijsontwikkeling kunnen zij hun positie verstevigen.

Ook niet-kunstdocenten mogen CKV geven, dat maakt het vak kwetsbaar. Belangrijk is daarom het vak qua inhoud en aanpak goed te profileren voor collega's en directie.

Wie is er verantwoordelijk voor na- en bijscholing?

De startende docent moet zich in de praktijk en door scholing verder ontwikkelen om bekwaam te worden in alle aspecten van het vak. Hij is daar zelf verantwoordelijk voor (Life Long Learning). Maar de schoolleiding heeft de taak om dit te faciliteren door geld en uren beschikbaar te stellen en docenten te stimuleren zich te blijven ontwikkelen. Daarnaast hebben ook kunstvakopleidingen een rol door

te zorgen voor een goed en passend nascholingsaanbod.

De ideale situatie is dat deze drie partijen samen verantwoordelijkheid nemen en met elkaar in gesprek gaan over nascholing. Een masteropleiding is niet noodzakelijk voor het vmbo, alhoewel een master de docent wel tot een betere gesprekspartner kan maken.

Bijlage Werkwijze en verantwoording

Het beschrijven van dit beroepsprofiel maakt deel uit van een breder traject van het Landelijk overleg van de hbo-kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) om de beroepsprofielen te beschrijven van alle kunstprofessionals in de cultuureducatie en cultuurparticipatie (binnen- en buitenschools). In de meeste gevallen hebben we het dan over de hbo-opgeleide kunstdocent die een van de kunstvakken of het vak CKV geeft in het onderwijs of lesgeeft in de vrije tijd, of over de hbo-opgeleide artistiek begeleider (maker, dirigent, regisseur, choreograaf). Daarnaast kan de kunstprofessional verschillende andere rollen of functies vervullen en ook andere opleidingen gevolgd hebben. In het beroepsprofiel gaan we daar nader op in. In deze bijlage beschrijven en verantwoorden we onze werkwijze.

Doelstelling LKCA

Twee kernthema's van het LKCA zijn het verbeteren van de kwaliteit van de binnen- en buitenschoolse cultuureducatie en het versterken van de verbinding tussen actieve cultuurparticipatie en andere sectoren. De kunstprofessionals in de verschillende werkvelden vormen hierin een wezenlijke schakel. Door de beroepsprofielen van de kunstprofessionals te beschrijven willen we bijdragen aan hun kwaliteit en professionalisering en aan een goede dialoog en aansluiting tussen de beroepspraktijk en de opleidingen.

Samenwerking KVDO

In 2009 nam Kunstfactor als toenmalig sectorinstituut amateurkunst het initiatief tot structurele samenwerking met het KVDO. Dit leidde tot twee series veldgesprekken met vertegenwoordigers uit alle kunstdisciplines uit het buitenschoolse veld en het onderwijs en de publicatie *Veldgesprekken* (Kunstfactor 2009). Tevens leidde het tot een convenant van de toenmalige HBO-raad (nu Vereniging Hogescholen) met alle sectorinstituten over het opzetten van een structurele dialoog in alle kunstvelden. Door het opheffen van de sectorinstituten moesten hier nieuwe vormen voor gevonden worden. Vanaf 2013 hebben het LKCA en het KVDO de samenwerking voortgezet in de trajecten rond de kennisbases, competentieprofielen en de beroepsprofielen. Het LKCA en het KVDO willen - elk vanuit de eigen rol en doelstelling - een betere aansluiting realiseren tussen de beroepspraktijk en de hbo-kunstopleidingen. De ambitie van het hbo-kunstonderwijs voor de werkvelden cultuureducatie en amateurkunst en de rol die zij daarin zien voor het LKCA, zijn te vinden in de *Voortgangsrapportage HBO Kunstonderwijs*, op vereniginghogescholen.nl.

In dit traject over de beroepspraktijk wil het LKCA een heldere beschrijving en duiding geven van de beroepspraktijk van de kunstprofessional, de benodigde kennis en vaardigheden en de kwesties die er spelen. Het KVDO wil komen tot geactualiseerde beroepsprofielen die mede als basis dienen voor de profielen en curricula van de opleidingen.

LKCA en KVDO hebben samen het traject en de agenda's van bijeenkomsten bepaald en zijn samen gekomen tot een goede werkveldvertegenwoordiging.

Geschiedenis

In 1999 definieerde de toenmalige Projectorganisatie Kunstvakonderwijs de beroepen en beschreef ze de beroepsprofielen en startkwalificaties van de docent in de kunstvakken.⁶ Deze rapportage ging allereerst in op het docentschap en de arbeidsmarkt in de binnen- en buitenschoolse kunsteducatie. Daarnaast werden algemene onderwijskundige veranderingen (van basisonderwijs tot en met universiteiten) beschreven, evenals vakinhoudelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Een en ander mondde uit in algemene startkwalificaties van een kunstdocent en in beroepsprofielen en startkwalificaties in de onderscheiden kunstvakken. Vervolgens zijn in 2004 de opleidingsprofielen, competentiesets en gedragsindicatoren voor de kunstvakdocentenopleidingen op basis hiervan aangepast. Een van de opdrachten daarbij was te zorgen voor een herkenbare set beroepseisen, aangevuld met startkwalificaties voor de beroepen waarvoor het kunstonderwijs opleidt.

Het KVDO heeft - naast de kennisbases (2012) voor de kunstdocent - per 1 juli 2011 een nieuw competentieprofiel ontworpen voor de docentenopleidingen in alle kunstdisciplines. Met deze competentiesets werken opleidingen inmiddels. Ze zijn opgenomen in de Kennisbases voor de kunstvakken: www.tienvoordeleraar.nl. Het regelmatig toetsen van de competentieprofielen aan de eisen van de tijd en de wensen van de beroepspraktijk beschouwt het KVDO als een van zijn taken om te zorgen voor het opleiden van vakbekwame docenten.

Werkwijze

Uitgangspunt voor het beroepsprofiel is wat kunstprofessionals, leidinggevenden en overige deskundigen uit het werkveld er zelf over zeggen. Tijdens zeventien bijeenkomsten in 2014 en 2015 reageerden deskundigen op stellingen en discussieerden ze in groepen over door het werkveld zelf aangedragen onderwerpen. De grote indeling in werkvelden is actieve cultuurparticipatie (het 'buitenschoolse werkveld'), primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Gezien de actuele kwesties die spelen in de bovenbouw van havo en vwo en het belang om hierop antwoorden te vinden, hebben we dit onderdeel van het beroepsprofiel voorrang gegeven boven de andere werkvelden. Daarnaast is gekozen om nader in te zoomen op specifieke aspecten en kwesties voor het werken in de onderbouw van havo en vwo en in het vmbo. Dit heeft geleid tot in totaal vijf beroepsprofielen, die helderheid geven in verschillende aspecten en kwesties die spelen in de verschillende werkvelden. Tegelijk realiseren we ons dat de gemengde beroepspraktijk, waarin een kunstprofessional in meer werkvelden werkt, steeds gangbaarder wordt.

Van elke bijeenkomst is een verslag gemaakt, met een overzicht van de uitkomsten en conclusies, dat is voorgelegd aan de deelnemers. In de laatste serie bijeenkomsten is van elk werkveld een conceptberoepsprofiel besproken met de deelnemers. Hun reacties hebben we bediscussieerd, gewogen en verwerkt en het eindresultaat bieden we aan het KVDO aan.

⁶ Het rapport *Profiel docenten in de kunstvakken* is in opdracht van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs onder leiding van Jan Deering en Folkert Haanstra tot stand gekomen in de periode 1998-1999.

Overzicht gehouden bijeenkomsten

Alle bijeenkomsten zijn gehouden bij het LKCA in Utrecht, behalve waar anders vermeld. In totaal namen 188 deskundigen deel aan de gesprekken in 2014 en 2015.

Voortgezet onderwijs:

- a Deskundigen kunstvakken in bovenbouw vo, 14 maart 2014
- b Deskundigen kunstvakken in bovenbouw vo, 20 juni 2014, HKU te Utrecht
- c Gesprek schoolleiders vo en hbo-kunstvakdocentenopleidingen, 25 november 2014, De Reehorst te Ede
- d Zes regionale bijeenkomsten 'Gesprekken met schoolleiders', tussen 12 februari en 20 maart 2015
- e Deelnemers van eerdere bijeenkomsten over de voorlopige versie van het beroepsprofiel en de bijbehorende analyse en aanbevelingen, 16 juni 2015
- f Deskundigen kunstvakken vmbo, 13 oktober 2015
- g Deskundigen kunstvakken onderbouw havo en vwo, 15 oktober 2015

Primair onderwijs:

- h Netwerkbijeenkomst ICC-trainers, 10 februari 2015
- i Netwerkbijeenkomst cultuurcoaches, 5 maart 2015
- j Deskundigen kunstvakken primair onderwijs, 23 september 2015

Actieve cultuurparticipatie:

- k Veertien veldgesprekken in 2010 en 2011, Kunstfactor te Utrecht
- l Deskundigen actieve cultuurparticipatie, 30 september 2014
- m Vier interviews met deskundigen uit het werkveld, februari-april 2015
- n Deskundigen actieve cultuurparticipatie, 29 september 2015

Vragen aan de deskundigen

In alle bijeenkomsten zijn onderstaande vragen als vertrekpunt gebruikt. Afhankelijk van uitkomsten en issues in een werkveld zoomden we verder in op specifieke aspecten.

- Hoe ziet de beroepspraktijk van de kunstprofessional/kunstdocent (met specifieke verwijzing naar het werkveld) er nu uit en welke ontwikkeling verwacht je de komende vijf jaar?
- Wat moet de kunstprofessional/kunstdocent kunnen en kennen?
- Wat verwacht je van een startbekwame professional/docent?
- Zie je dit terug bij de alumni van de opleidingen?
- Welke basisvoorwaarden zouden moeten verbeteren en hoe en door wie?

Colofon

De kunstdocent vmbo

Een schets van de beroepspraktijk.

Auteurs

Eeke Wervers

Illustraties

Cultuur kleurt je wereld, project uitgevoerd door De Kunstbeweging en vmbo-leerlingen van het Esdal College in Emmen (omslag)

Antoine Gerrits

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)

Kromme Nieuwegracht 66

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

@LKCA, Utrecht, mei 2016

Het LKCA is het landelijk kennisplatform voor professionals, bestuurders en beleidsmakers in cultuureducatie en cultuurparticipatie. Via kennisdeling en onderzoek dragen we bij aan de kwaliteit van praktijk en beleid. Het LKCA stimuleert de professionele ontwikkeling van het veld door ontmoeting en debat. Ook bieden we advies bij vraagstukken op het gebied van cultuureducatie en cultuurparticipatie in brede zin. Via informatienetwerken, conferenties en met digitale middelen verschaffen we inzicht in relevante ontwikkelingen op dit gebied, nationaal én internationaal.

Het LKCA draagt bij aan de ontwikkeling van beleidsprogramma's van de rijksoverheid voor cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie en ondersteunt de uitvoering daarvan.

